

Е. І. Драніщева, В. М. Оржеховська

Насильство в сім'ї та школі

НАСИЛЬСТВО В СІМ'І ТА ШКОЛІ Насильство в сім'ї – жорстоке поводження й нехтування дітьми, що нині є однією з найважливіших проблем сусп. здоров'я і провід. причиною дит. травматизму й смертності в багатьох країнах. Психологи, медики, ін. спеціалісти пов'язують зростання насильства щодо дітей із заг. зростанням насильства в суспільстві, збільшенням кількості насильниць. злочинів, вандалізму, заг. рівня злочинності, самогубств. Розрізняють чотири типи жорстокого поводження з дітьми: фіз. (нанесення будь-яких фіз. ушкоджень дитині батьками або особою, яка здійснює опіку й догляд за нею), сексуал., психол. (системат. приниження дитини, образи, знущання, висміювання) насильство та нехтування (хронічна нездатність батьків або опікуна забезпечити елементарні потреби дитини, якій ще не виповнилося 18 р., зокрема їжа, одяг, житло, мед. догляд, освіта, захист). Виокремлюють також психол. нехтування – нездатність або небажання батьків чи особи, яка здійснює опіку та догляд, надавати дитині необхідну психол. підтримку, виявляти увагу, створювати дитині емоц. комфорт. Встановити факт насильства в сім'ї дуже важко. Гол. джерелом інформації для громадськості й держ. органів, зазвичай, бувають висновки працівників швидкої мед. допомоги. Якщо вчитель у школі запідозрює, що стосовно певного учня батьки застосовують насильство, то, крім доклад., цілеспрямов. бесіди, йому слід показати дитину шкіль. лікарю для оцінки ним заг. фіз. та псих. стану дитини. Фіз. насильство ймовірне щодо кожної дитини, в якій спостерігаються фіз. ушкодження. Існує перелік індикаторів, що можуть вказувати на те, що дитина зазнала фіз. насильства (А. Грін, 1980): нічим не пояснюване відкладання звертання по мед. допомогу до лікарні у зв'язку з ушкодженнями; суперечливе пояснення дитиною травм; несумісність фіз. травм з історією про їхнє походження, що розповідає дитина чи батьки; повторюваність колиш. підозрілих фіз. ушкоджень; батьки покладають відповідальність за ушкодження на ін. особу; хтось із батьків пояснює, що дитина сама собі завдала шкоди; дитина уже неодноразово направлялась до різних педіатр. закладів для лікування ушкоджень; дитина звинувачує батьків або опікуна у нанесенні їй травм; хтось із батьків зазнав фіз. насильства у дитинстві. Психол. та психосоц. фактори ризику насильства в сім'ї зазвичай пов'язані із взаємодією у сім'ї, з агресією, спрямов. на дитину. Найчастіше це відбувається у стрес. ситуаціях і за стрес. обставин. Насильство – результат комплексу різних причин. Дослідники, що вивчали особистісні характеристики батьків, які б'ють своїх

дітей, виокремлюють такі їхні типи: імпульсивні, незрілі, батьки-тирани, хронічно агресивні, залежні, нарцисичні, відмежовані від сім'ї та друзів, які мають подружні проблеми. Більшість батьків, які жорстоко поведуться з влас. дітьми, у дитинстві зазнавали фіз. насильства, нехтування, були занедбані батьками. Серед них більшість мала різноманітні психіатр. (більш чи менш виявлені) розлади, депресії, тяжкі тривожні розлади, страждали на алкоголізм тощо. Дитина може сприяти фіз. насильству своєю агресивністю, гіперактивністю та імпульсив. поведінкою, які часто є результатом поганого поводження з нею. Гіперактивні й імпульсивні гірше за ін. дітей дотримуються правил, це фруструє батьків і провокує їхнє насильство. Зменшенню турботи про дитину може сприяти також вплив середовища. Фіз. захворювання батьків, брак часу у батьків, які працюють, життєва невлаштованість, екон. нестабільність – усі ці чинники жорстоко пов'язані, з одного боку, з негатив. особистіс. проявами батьків, з ін. – зі схильністю дитини провокувати своєю поведінкою погане поводження з ними оточення. Батькам групи ризику властиві соц. ізольованість, низький рівень поінформованості, самотність, вищий, порівняно з ін., рівень стресу в житті.

Насильство в школі (булінг) – вид насильства, коли має місце застосування сили між учнями або вчителями стосовно учнів, і в пед. практиці (вкрай рідко) учнями стосовно вчителів. Це форма примусу, підкорення з метою завоювання, збереження, панування прав, привілеїв. Найчастішими є прояви фіз. і псих. (емоц.) насильства. Жертвами насильства в школі найчастіше стають діти з фіз. вадами, хворобливими особливостями, особливостями поведінки, зовнішності, поганими соц. навичками, страхом перед школою та відсутністю досвіду життя в колективі («домашні діти»), низьким інтелектом та труднощами у навчанні. Ефектив. напрямками профілактики насильства в школі є своєчасне виявлення причини і факторів ризику проявів насильства, створення позитив. мікроклімату в школі, посилення уваги до особистості дітей і підлітків з урахуванням їхніх потреб, рівня ставлень, цінностей та інтересів, поведінк. проявів; реалізація потенціалу сімей. виховання у попередженні та подоланні насильства щодо дітей через підвищення пед. культури батьків; розширення соц. досвіду підлітків, формування життєвих навичок щодо захисту своїх прав та інтересів у різних формах самоврядування.

Рекомендована література

1. Паренс Г. Агрессия наших детей / Пер. с англ. Москва, 1997.

Бібліографічний опис:

Насильство в сім'ї та школі / Е. І. Драніщева, В. М. Оржеховська // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2020. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-70524>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).